

УДК 159.9.378

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2020.1-2.25>**О. Г. Разумова**аспірант кафедри психології
Донбаський державний педагогічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОНЦЕПЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті представлено теоретичний аналіз проблеми професійної Я-концепції майбутніх педагогів. Визначено, що професійна Я-концепція як особистісно-професійне явище виникає в період навчання і здобуття професії та розвивається протягом усього життя. Проаналізовано структуру професійної Я-концепції, яка представлена описовим, оцінним, когнітивним і поведінковим компонентами. Охарактеризовано види професійної Я-концепції та виділено реальний й ідеальний складники професійної Я-концепції. Реальна професійна Я-концепція співвідноситься з уявленнями особистості про себе як про професіонала, а ідеальна професійна Я-концепція – з професійними бажаннями і сподіваннями. Визначено функції та властивості професійної Я-концепції. Охарактеризовано стадії розвитку професійної Я-концепції особистості та особливості її розвитку у студентів як майбутніх педагогів. Визначено місце й роль професійної Я-концепції у професійній діяльності та професійному становленні фахівця. Окреслено проблему взаємозв'язку образу «Я» та образу «професія» в професійній самосвідомості особистості. Розглянуто питання формування Я-концепції особистості в контексті її професіоналізації. Становлення професійної Я-концепції студентів розпочинається на етапі професійної підготовки. У процесі засвоєння професійних знань і вироблення практичних умінь у студентства розвиваються професійна свідомість і самосвідомість, професійно значущі особистісні якості, а також готовність до професійної діяльності. Доведено, що Я-концепція студента як майбутнього педагога є особливим конструктом професійної особистості, результатом активного осмислення власних професійно значущих властивостей. Підкреслено зв'язок професійної Я-концепції з процесами активного самопізнання, саморегуляції та самовдосконалення в професійній діяльності. За результатами теоретичного аналізу, визначено завдання для подальшого дослідження цієї проблеми.

Ключові слова: Я-концепція, реальна професійна Я-концепція, ідеальна професійна Я-концепція, структура, види, функції, розвиток, професіоналізація, майбутні педагоги.

Постановка проблеми. В сучасних умовах гостро постає питання щодо важливості усвідомлення майбутнім педагогом необхідності постійного особистісного та професійного самовдосконалення як умови його особистісно-професійного розвитку. Саме тому під час професійної підготовки педагогів необхідно приділяти увагу розвитку їх професійної Я-концепції. Важливе місце у структурі професійної готовності майбутнього фахівця належить професійній Я-концепції, яка є визначальним чинником навчальної діяльності та професійного розвитку. Сформована професійна Я-концепція виступає передумовою становлення активної життєвої позиції особистості, успішності в її професійній діяльності. Від сформованості професійної Я-концепції залежить успішність оволодіння професією, входження в професійну спільноту, емоційне самопочуття, задоволеність виконаною роботою, професійне зростання. Розвинена, узгоджена, позитивна професійна Я-концепція дозволяє майбутнім фахівцям бути успішними у професії, відчувати повноту самореалізації, вирішувати об'єктивні суперечності, створюючи умови для власного професійного та особистісного зростання.

Наукова проблема полягає в тому, що в дослідженнях немає чіткого розуміння структури, функцій, особливостей розвитку Я-концепції студента,

що ускладнює дослідження її ролі у професійному становленні майбутнього педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема становлення студента вищого навчального закладу як професіонала загалом і його професійної Я-концепції зокрема, що є важливою частиною проблеми професіоналізації особистості, останнім часом знаходиться в епіцентрі наукового дискурсу багатьох вчених. Згідно з теоретико-методологічними положеннями Л.С. Виготського, О.М. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна та інших, формування особистості професіонала не зводиться лише до розвитку її операційної сфери, тобто накопичення знань, вмінь і навичок, а передбачає формування складних психічних систем саморегуляції соціальної поведінки та духовного становлення особистості, але аналіз педагогічної практики свідчить, що чинна система підготовки фахівців приділяє недостатньо уваги особистісному розвитку здобувача вищої освіти, зосереджуючись на формуванні тільки фахової компетентності. Причому становлення їх професійної компетентності зазвичай відбувається стихійно, і внаслідок цього уявлення та ставлення до себе як до суб'єкта професійної

діяльності та професіонала є недостатньо сформованими. Важливу роль у досягненні внутрішньої злагодженості особистості, її соціалізації та адаптації в професії відіграє саме професійна Я-концепція, на формування якої мають вплив як особистісні фактори, так і середовище, в якому знаходиться особистість.

Одним із перших проблемою професійної Я-концепції зацікавився Д. Сьюпер. Він відокремив професійну Я-концепцію як один із різновидів загальної Я-концепції, зауваживши, що це є результатом компромісу між успадкованими генетичними якостями та здібностями й можливістю грати різні соціальні ролі, залежно від сподівань керівництва та колег. Відповідно до теорії Д. Сьюпера, люди прагнуть обрати професію, яка відповідає сформованим у них уявленням про себе. Стверджуючи себе в професії, вони домагаються самоактуалізації, роблять те, що, як їм видається, може принести найбільше задоволення та максимально сприяти особистісному зростанню [12, с. 90].

Розкриваючи поняття професійної Я-концепції особистості, А.А. Реан [10, с. 77] виділив реальну й ідеальну Я-концепцію, де перша становить собою уявлення особистості про саму себе як професіонала (який я є професіонал насправді), а ідеальна, професійна Я-концепція, являє собою професійні надії, мрії, очікування особистості. Зазвичай реальна та ідеальна професійні Я-концепції розрізняються, що призводить до професійного самовдосконалення особистості та її прагнення до навчання, придбання спеціальних знань, вмінь та навичок.

Суттєвий внесок у вивчення феномену професійної Я-концепції внесла вітчизняна дослідниця С.Т. Джанерьян. У своїй роботі вона робить спробу описання професійної Я-концепції як системи з виділенням системоутворюючого фактору, цільового призначення, складу, структури, функцій та інтегральних характеристик. Проаналізувавши теорію, авторка зробила висновок, що центральною ланкою в професійній Я-концепції є саме смислове ставлення до професії, знаходження глибинних смислів своєї діяльності. Це відіграє провідну роль і в зв'язку окремих елементів, і в поєднанні особистісних і професійних компонентів професійної Я-концепції [4, с. 162].

Проблемою Я-концепції професіоналів займались А.К. Маркова, Я.Л. Коломинський, А.А. Реан, М.В. Фірсов. Вони роблять висновок, що професійна Я-концепція є джерелом відомостей про зміст та особливості концепції світу суб'єкта діяльності, визначають, що з позитивної Я-концепції починається професіоналізм [9, с. 149].

Як зауважує А.А. Деркач, професійна Я-концепція – це складне особистісне утворення, яке формується під впливом професійної

середы та активної участі людини в професійній діяльності. Від рівня сформованості професійної Я-концепції залежить процес розвитку професіоналу [3, с. 139].

Проаналізувавши роботи низки авторів, можна зробити висновок, що професійна Я-концепція є особистісно-професійним феноменом, що виникає в період навчання і здобуття професії та розвивається протягом всього життя.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є теоретичний аналіз проблеми становлення та розвитку професійної Я-концепції студентів – майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Окрім класифікації Д. Сьюпера і А.А. Реана, які виділяли реальну та ідеальну професійну Я-концепції, можна виділити більш детальнішу класифікацію, запропоновану В.Н. Козієвим, який розділив її на чотири категорії. Перша категорія – це актуальне Я, тобто яким себе бачить професіонал. Друга категорія – це ретроспективне Я, тобто як себе оцінює професіонал порівняно з початком роботи. Третя категорія – ідеальне Я, яким професіонал хоче стати, і четверта категорія – рефлексивне Я, те, як з погляду професіоналів його оцінюють інші [7, с. 34].

У сучасних закордонних дослідженнях феномен професійної Я-концепції вивчався на трьох рівнях. Перший рівень – індивідуальний, мається на увазі те, що самосприйняття базується винятково на сприйманні подібностей та відмінностей з іншими людьми. Другий рівень – відносний, ґрунтується на самосприйнятті, але на базі дидактичних зв'язків та рольових взаємовідносин. Третій рівень – колективний, який ґрунтується на самосприйнятті, пов'язаному з належністю до тих чи інших соціальних груп.

Аналіз багатьох психологічних досліджень, які стосуються Я-концепції особистості та її проєкції в поведінці і діяльності людини, дає нам можливість виділити ряд функцій професійної Я-концепції. Вони подібні функціям загальної самосвідомості та Я-концепції, але розглядаються крізь призму професійного становлення особистості, конкретної професії та кар'єри. До них належать:

1) функція інтерпретації досвіду – визначає, що справжньою реальністю для людини є не об'єктивно існуючий світ, а його сприйняття, інтерпретація, зміст образів, понять та уявлень про нього на основі прийнятих ним самим критеріїв (О.А. Конопкін, В.А. Лабунська та інші).

2) функція регулювання – визначає, що будь-який психічний образ є регулятором поведінки (Г.С. Абрамова, Б.Г. Ананьєв, В.А. Ганзен, А.А. Гостєв, В.В. Овсянникова, В.Ф. Петренко, С.ІІ. Рубінштейн, З.І. Рябікіна і інші). Ця функція охоплює функцію планування та емоційно-оцінну функцію, адже професійна Я-концепція є еталоном,

за яким оцінюються власні вчинки, поступки та якості інших людей.

3) функція прогнозування – визначає очікування людини, його уявлення про те, що має статися (чим повніше й адекватніше Я-концепція, тим точніше прогноз) (Е. Берн, М.Р. Гінзбург, Т.П. Скрипкіна та інші);

4) функція самовираження, що допомагає людині визначити тип особистості, до якого він належить, що зумовлює його ставлення до інших людей і соціальних явищ (В.С. Агапов, Г.М. Андрєєва, І.С. Кон);

5) функція розвитку, що зображає розбіжності між тим, що із себе представляє особистість як професіонал, і тим ідеальним професіоналом, з яким вона себе порівнює (Р. Берн, Т.І. Миронова, З.І. Рябікіна, В. Столін, І.І. Чеснокова та інші);

6) функція підтримки самототожності, яка забезпечує почуття сталості Я, що спонукає людину підтримувати одного разу сформоване уявлення про себе, навіть якщо воно не зовсім адекватне (І.С. Кон). Для цього у особистості є способи синтезу, методи екранування і механізми захисту, що дозволяють оцінювати позитивно досвід, який зберігає і підсилює Я-концепцію, уникати й негативно оцінювати досвід, що загрожує збереженню Я-концепції (Г.М. Андрєєва, Р. Берні, К. Роджерс, Г.Я. Розен, І.І. Чеснокова).

Рівень розвитку теорії дозволяє на цей момент узагальнити найважливіші постулати, що стосуються цього психологічного конструкту і роблять його таким істотним в емпіричних дослідженнях, сформулювавши такі властивості професійної Я-концепції.

1. Професійний розвиток є безперервним процесом реалізації та «кристалізації» професійної Я-концепції.

2. Розвиток професійної Я-концепції є не завжди усвідомленим процесом, однак є завданням самої людини, а також тих фахівців, що допомагають йому (включаючи психологів), є досягненням максимального ступеня усвідомленості і ясності професійної Я-концепції, а також, за можливостю, керованості та контрольованості.

3. Вплив соціального оточення і поточної професійної ситуації проявляється в постійному коригуванні аспектів професійної Я-концепції.

4. Задоволеність роботою залежить від того, якою мірою особистість знаходить адекватні можливості для реалізації своїх інтересів, здібностей, особистісних якостей в професійних ситуаціях, тобто від ступеня узгодженості зовнішньої соціальної ситуації і професійної Я-концепції [2, с. 63].

Структуру професійної Я-концепції можна представити наступними компонентами: описовим, оцінним, когнітивним і поведінковим. Зупинимося детальніше на характеристиках кожного з перерахованих компонентів.

Описовий компонент Я-концепції часто називають образом Я або картиною Я. Образ Я – це складне, багатоконцентне явище, що включає знання людини про себе в даний період життя, про те, яким він може стати, яким він повинен бути, знання про те, яким зобразити себе, знання про те, яким він виступає для оточуючих. Образ Я, на думку І.С. Кона [8, с. 17], виступає теоретичною базою для аналізу деяких аспектів Я-концепції, а також самоаналізу.

Оціночний компонент Я-концепції – це не тільки констатація, опис рис своєї особистості, але і вся сукупність оціночних характеристик і пов'язаних з ними переживань. Оціночний компонент Я-концепції нерозривно пов'язаний з такими поняттями, як самооцінка і самоприйняття [5, с. 67].

Когнітивний компонент Я-концепції характеризує комплекс уявлень про себе як про професіонала і охоплює такі складники [9, с. 265]:

- усвідомлення норм, правил, моделі своєї професії як еталону для усвідомлення своїх якостей. Тут складаються основи професійного світогляду. Якщо особистість не обізнана про те, якою вона повинна бути, як бажано будувати свої відносини з оточуючими, то їй важко оцінити і себе;

- усвідомлення цих якостей в інших людях, порівняння себе з професіоналом середньої кваліфікації, як абстрактним, так і в образі свого колеги за професією;

- облік оцінки себе як професіонала з боку інших людей: студентів, колег, керівництва, очікувань з боку інших.

Поведінковий компонент Я-концепції. Цей компонент можна охарактеризувати за допомогою етапів самооцінки:

- 1) комунікативний, коли в процесі спілкування і взаємодії з оточуючими виробляються певні уявлення про себе, формується образ Я, внаслідок чого виявляється поведінка людини в різних ситуаціях;

- 2) етап соціально значимої діяльності;

- 3) самопізнання.

Таким чином, в процесі змістовного, структурно-компонентного, функціонального аналізу нами були розглянуті основні дослідницькі позиції у сфері вивчення професійної Я-концепції особистості як системи уявлень людини про себе як професіонала. Представлена модель зображає професійну Я-концепцію не фрагментарно, а в єдності структурних і змістовних аспектів, у повному обсязі розкриває будову досліджуваного психологічного феномена і показує, що професійна Я-концепція є динамічним утворенням, бо має рівні і в процесі професійного навчання може не тільки розвиватися, а й зазнавати різного роду зміни, зі збереженням своєї сутності, цілісності Я.

Проблема стадій розвитку професійної Я-концепції вирішується дослідниками, зокрема,

з позицій теорії Д. Сьюпера і, по суті, лише фокусує нашу увагу на питаннях самосвідомості в рамках вже відомих численних моделей професійного становлення.

Вітчизняна дослідниця Л.Б. Шнейдер [11, с. 23] узагальнює виділені Д. Сьюпером стадії таким чином: розвиток Я-концепції, будучи процесом встановлення компромісу між уявленням про себе і соціальною реальністю, може бути описано в п'ять стадій. Перша стадія – стадія пробудження, це дитинство і рання юність: шляхом предметних і соціальних вимог сім'ї та оточення розвиваються основні професійно-релевантні здібності, інтереси й цінності, формуються загально-професійні уявлення й поняття. Виникаючі тут професійні бажання детерміновані лише потребами, є нестабільними або фіксовані нереалістично. Друга стадія – стадія дослідження – це юнацтво, рання дорослість: відбувається спеціалізація професійних уподобань та реалізація першого професійного рішення. Важливо, що сприйняття і дослідження професійного світу може початися з випадкового вибору, і лише потім реальність може сприйматися як професійна перспектива і професійні можливості. Третя стадія – це стадія становлення і консолідації, яка проходить після завершення професійної освіти. Вона складається з фаз проби (відразу після початку трудової діяльності) і стабільності (фаза кристалізації професійної Я-концепції). Ця стадія характеризується найбільшим імпульсом професійного творення і розвитку, але водночас саме на ній можливі найбільш важкі професійні кризи, які здатні часто приводити до повторення циклу розвитку професійної Я-концепції, починаючи з першої стадії. Наступна стадія – це стадія збереження, підпорядкована мотиву прагнення до захисту свого досягнутого раніше професійного статусу. Успішність цієї стадії – це заняття керівних посад або протидія інновацій, до яких людина може бути не готова, залежить від ряду особистісних характеристик і успішності побудови кар'єри. Остання стадія – стадія пенсіонерства – означає відхід з професійного життя і має на увазі аналіз досягнутих результатів. Наявність у людини ясної професійної Я-концепції, що відповідає реальним можливостям, робить ймовірність реалізації кар'єрних планів високою, а виникнення гострих особистісних криз після виходу на пенсію – низькою.

Детальну класифікацію основних стадій розвитку людини як суб'єкта праці представив Є.О. Климов [6, с. 24]. Він запропонував такі стадії розвитку:

1. «Оптант» – стадія підготовки до життя, до праці, свідомого і відповідального планування і вибору професійного шляху. Оптація – це не стільки вказівка на вік, скільки на ситуацію вибору професії (людина, що знаходиться в ситуації про-

фесійного самовизначення називається «оптантом»; у ситуації «оптанта» цілком може виявитися і доросла людина, наприклад, безробітний).

2. «Адепт» – стадія професійної підготовки, яку проходить більшість випускників шкіл.

3. «Адаптант» – стадія входження в професію після завершення професійного навчання (продовжується від декількох місяців до 2–3 років).

4. «Інтернал» – стадія входження в професію як повноцінного колеги, здатного стабільно працювати на нормальному рівні.

5. «Майстер» – стадія, коли працівник помітно виділяється на загальному тлі (про нього можна сказати: «кращий» серед «хороших»).

6. «Авторитет» – стадія, яка означає, що працівник став «кращим серед майстрів».

7. «Наставник» – стадія, яка характеризує вищий рівень роботи будь-якого фахівця; працівник не просто чудовий фахівець у своїй галузі, але і вчитель, здатний передати кращий свій досвід учням і втілити в них частину своєї душі.

3. Особливості розвитку професійної Я-концепції студентів – майбутніх педагогів.

Однією із головних умов професійної успішності фахівців, які працюють з людьми, є адекватне розуміння своєї особистості, власних достоїнств і недоліків, тобто підвищення рівня професійної самосвідомості. Складність, різносторонність і емоційна насиченість педагогічної діяльності вимагають від учителя адекватного розуміння себе як особистості й професіонала. В процесі самопізнання відбувається не лише усвідомлення тих або інших професійно важливих якостей, але й формується самооцінка, виникає певне емоційне ставлення до себе, почуття задоволеності або незадоволеності своєю діяльністю, емоційне переживання відповідності «Я-образу» ідеальним уявленням про себе як педагога. Лише усвідомивши себе в ролі вчителя, вихователя, особистість відкриває для себе можливості активного професійного саморозвитку, формування у себе професійно важливих якостей і вдосконалення педагогічної майстерності. Будучи інтегральною характеристикою особистості, професійна самосвідомість виступає важливою передумовою особистісно-професійного розвитку вчителя. У зв'язку з цим проблема професійної самосвідомості педагога інтенсивно досліджується в сучасній педагогіці, соціальній психології, психології особистості, педагогічній психології, психології професійної діяльності [2, с. 69].

У психологічних і педагогічних дослідженнях категорія професійної Я-концепції вчителя описується за допомогою різних термінів: педагогічна рефлексія, ідентичність, самопізнання, самоаналіз, самокритичність, професійна відповідальність, образ Я, самооцінка, Я-концепція тощо. Більшість науковців наголошує на важливій ролі

розвитку професійної Я-концепції вчителя як невіддільного складника його професіоналізму і компетентності, педагогічної культури, творчості і майстерності.

Я-концепція студента майбутнього педагога являє собою особливий конструкт професійної особистості, що є результатом активного осмислення фахівцем власних професійно значущих властивостей. Особливе значення професійна Я-концепція набуває у зв'язку з тим, що вона зображає процеси активного самопізнання, саморегуляції та самовдосконалення в професійній діяльності.

Як показує аналіз літератури та опитування педагогів-практиків, розвиток та формування професійної Я-концепції відбувається стихійно, без належного методичного забезпечення і психолого-педагогічного керівництва. Студент, майбутній педагог, цілеспрямовано або не усвідомлено фіксує задоволення чи незадоволення собою, поведінкою, впевненість чи не впевненість у власних силах, у зв'язку з чим у нього формується цілісна Я-концепція – упевненість (не впевненість) у собі, здатність (не здатність) впоратися з непередбаченою ситуацією. Переважання в його діяльності конструктивних виходів і напружених ситуацій формує стійку позитивну Я-концепцію, а різні Я-образи несуть у собі однорідну інформацію про його професійні якості. У вчителя складається цілісна система ставлень до себе як до фахівця, який діє ефективно, результативно, здатний долати труднощі [1, с. 15].

За необґрунтовано оптимістичної позитивної Я-концепції педагог ігнорує невдачі, спричинені його прорахунками, не надає особливого значення необхідності осмислити, проаналізувати ситуацію, з'ясувати причини неблагополуччя. Позитивна Я-концепція з високою самооцінкою часто позбавляє педагога потреби у саморозвитку, самовдосконаленні, підвищенні рівня майстерності, критичному самоаналізі. За таких умов Я-концепція педагога не розвивається. Навіть за обставин, коли факти свідчать про протилежне, його свідомість ігнорує це, акцентує увагу на супротивному.

Нерідко буває, що вчитель бачить у своїй діяльності тільки невдачі, болісно сприймає найменші помилки, свої успіхи пояснює випадковим збігом обставин, допомогою та підтримкою інших людей. Свідомість нав'язує йому дивовижні інтерпретації, заперечення очевидних фактів. Замість спокійного сприйняття, осмислення, аналізу реалій, пошуку шляхів виходу із неблагополучних ситуацій у нього виникають страх, образи, ворожість, гнів, відчуття провини. Усе це породжує негативні Я-образи, що впливають на формування негативної Я-концепції. Такий стан часто переживають молоді педагоги на початку

професійної діяльності. Кожна педагогічна ситуація сприймається ними як невизначена, що загрожує емоційному благополуччю, авторитету, соціальним відносинам. Такі люди часто вороже, навіть жорстоко, ставляться до себе, переживають страх і незручність за власні невдалі вчинки, докоряють собі за недостатню силу волі, не можуть встояти перед новими внутрішніми чи зовнішніми спонукками.

Найбільш доцільною і ефективною є узгоджена позитивна Я-концепція. При цьому у студента домінують позитивні внутрішні мотиви професійної діяльності, професійного самовдосконалення, адекватна самооцінка, низький рівень особистісної тривожності, він готовий приймати нові знання і новий досвід.

Висновки і пропозиції. В процесі змістовного, структурно-компонентного, функціонального аналізу нами були розглянуті основні дослідницькі позиції у сфері вивчення професійної Я-концепції особистості як системи уявлень людини про себе як професіонала.

Професійна Я-концепція є особистісно-професійним феноменом, що виникає в період навчання і здобуття професії та є визначальним чинником навчальної діяльності та професійного розвитку.

У структурі професійної Я-концепції виділяють реальний та ідеальний складники; описовий, оцінний, когнітивний і поведінковий компоненти; категорії актуальне Я, ретроспективне Я, ідеальне Я, рефлексивне Я; індивідуальний, відносний, колективний рівні. Функції професійної Я-концепції подібні функціям загальної самосвідомості та Я-концепції, але розглядаються крізь призму професійного становлення особистості, конкретної професії та кар'єри. До них належать: інтерпретація досвіду, регулювання, прогнозування, самовираження, розвиток, підтримка самототожності.

Стадії розвитку професійної Я-концепції співвідносяться із численними моделями професійного становлення. Професійна Я-концепція є динамічним утворенням і в процесі професійного навчання може не тільки розвиватися, а й зазнавати різного роду зміни, зі збереженням своєї сутності, цілісності Я.

Становлення професійної Я-концепції студентів розпочинається на етапі професійної підготовки. Я-концепція студента майбутнього педагога є особливим конструктом професійної особистості, результатом активного самопізнання, саморегуляції та самовдосконалення в професійній діяльності.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку вбачаємо в емпіричному дослідженні та порівнянні всіх структурних компонентів професійної Я-концепції студентів – майбутніх педагогів та викладачів загальноосвітніх шкіл.

Література:

1. Андрійчук І. П. Формування позитивної Я-концепції особистості майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки : автореф. дис... канд. психолог.наук :19.00.07. Київ, 2003. С.17.
2. Галузяк В.М. Педагогічна підтримка розвитку особистісної зрілості майбутніх учителів. Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя : монографія. Акімова О.В., Галузяк В.М. [та ін.]. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2014. С. 40–80.
3. Деркач А.А. Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека: методолого-прикладные основы акмеологических исследований. Москва. 2000. С. 391
4. Джанерьян С.Т. Системный подход к изучению профессиональной Я-концепции. *Вестник Оренбургского государственного университета*. 2005. С. 162–169.
5. Захарова А.В. Психология формирования самооценки. Минск, 1993. 199 с.
6. Климов Е.А. Образ мира в разнотипных профессиях. Москва. 1995. 244 с.
7. Козиев В.Н. Структура и содержание профессионального самосознания учителя. *Психологические проблемы развития профессионального сознания педагога-практика*. Москва. 1992. С. 30–45.
8. Кон И.С. Открытие Я. Москва. Молодая гвардия. 1978. С. 31–32.
9. Маркова А.К. Психология профессионализма. Москва, 1996. 308 с.
10. Реан А.А. Рефлексивно-перцептивный анализ деятельности педагога. *Вопросы психологии*. 1990. № 2. С. 77–81.
11. Шнейдер Л.Б. Профессиональная идентичность и память: опыт генетической реконструкции. *Мир психологии*. 2001. № 1. С. 18–24.
12. Super.D.E. Career Development: Self- Concept Theory, New York, 1963. p. 198.

Razumova O. H. Theoretical background of researching the professional self-concept of prospective teachers

The article presents a theoretical framework for analysing the problem of the professional self-concept of prospective teachers. It is determined that the professional self-concept emerges as a personal and professional phenomenon at the time of studying for the profession and develops throughout life. The structure of the professional self-concept is presented as a set of descriptive, evaluative, cognitive and behavioural components. The types of the professional self-concept are characterized; the real and ideal components of the professional self-concept are highlighted. The real professional self-concept correlates with an individual's concept of oneself as a professional, whereas the ideal professional self-concept is associated with professional intentions and expectations. The study determines the functions and features of the professional self-concept. It further characterizes the stages of the professional self-concept progress of a personality and the peculiarities of its development in students as prospective teachers. The article describes the place and role of the professional self-concept in the professional activities and professional development of a specialist. It outlines the problem of the interconnection of the image of a 'self' and the image of the 'profession' in the professional identity of an individual. The question under consideration concerns the establishment of the personality self-concept in the context of professionalization. Students' professional self-concept begins to develop at the stage of studying for the profession. In the process of mastering professional knowledge and improving practical skills, students develop professional consciousness and self-awareness, professionally significant personal qualities, as well as the readiness for professional activities. It has been proven that the self-concept of a student as a prospective teacher is a special construct of a professional personality and the result of active understanding of one's own professionally important qualities. The connection of the professional self-concept with the processes of active self-knowledge acquisition, self-regulation and self-improvement in professional activities is emphasized. The results of the theoretical analysis have determined the task for further research on this problem.

Key words: self-concept, real professional self-concept, ideal professional self-concept, structure, types, functions, development, professionalization, prospective teachers.